

УДК 378.018

Майборода Олена Вікторівна, кандидат педагогічних наук, директор Інституту дистанційного навчання Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», м. Київ, e-mail: elenamay@hotmail.com

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМОК ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація

У статті розглянуто стан і тенденції розвитку дистанційного навчання у світі й Україні, визначено основну видову відмінність дистанційної освіти від інших форм освіти, проаналізовано стан світового ринку освітніх послуг, що надаються через Інтернет. Наведено важливі особливості і характеристики дистанційного навчання, приклади його організації у вищих навчальних закладах, а також статистичні дані щодо розвитку дистанційного навчання в нашій країні. Окреслено основні проблемні моменти на шляху впровадження системи дистанційної освіти в Україні і фактори, які гальмують розвиток цієї перспективної форми навчання.

Ключові слова: інформаційне середовище, дистанційна освіта, дистанційне навчання, відкрите навчання, Web-середовище.

Постановка проблеми. В інформаційному суспільстві освіта повинна мати випереджальний характер, вона повинна бути лідером суспільного розвитку й «бігти» швидше за економіку. Крім того, процес освіти повинен носити «стаєрський» характер, а не «спринтерський». Тобто, коротка дистанція – це не та освіта, яка має задовольняти на сьогоднішній день суспільство. Освіта – протягом усього життя – ось один із девізів сучасності.

Як можна досягти такої важливої мети? Зрозуміло, що це питання складне й багатовимірне. Однак, хотілось би привернути увагу до одного аспекту цієї глобальної проблеми, а саме до питання «дистанційної освіти» і «відкритих університетів».

Аналіз літературних джерел. Логіко-системний аналіз наукових праць учених, літературних джерел (словників, енциклопедій, підручників, наукової, нормативно-правової літератури) засвідчує, що поняття і зміст дистанційної освіти й

дистанційного навчання досліджується у роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних учених.

Основу для визначення поняття і сутності ДО закладено в працях українських дослідників В. Ю. Бикова, О. В. Василенко, П. В. Дмитренко, Т. М. Калюжної, К. Корсака, В. В. Колос, В. М. Кухаренка, Ю. А. Пасічника, П. В. Стефаненка, Б. І. Шуневича та ін., які обґрунтували концептуальні засади дистанційної системи освіти.

Розв'язанню психолого-педагогічних проблем ефективного використання інформаційних технологій у системі освіти присвячені праці В. З. Когана, Г. О. Козлакової, Є. А. Кубічева, В. Е. Краснопольського, Ю. І. Машбиця, Т. В. Ящун та ін.

Проблему теоретичних й методичних засад дистанційного навчання у вищій школі ґрунтовно розкрито у дисертаційному дослідженні П. В. Стефаненка [1, 2].

Цінним науковим доробком є монографія «Дистанційне навчання в системі вищої освіти Європи та Північної Америки» і дисертаційне дослідження «Розвиток дистанційного навчання у вищій школі країн Європи та Північної Америки» Шуневича Б. І. У роботах проаналізовано зарубіжні теорії дистанційного навчання, історію його розвитку, обґрунтовано термінологію з цієї тематики, досліджено класифікації моделей організації нової форми навчання закордоном і в Україні; запропоновано інтегровану схему класифікації моделей дистанційного навчання, з компонентів якої навчальний заклад може створити власну модель залежно від його потреб і можливостей, а також розглянуто форми і види оцінювання дистанційного навчання [3, 4].

Однак, дистанційна освіта і дистанційне навчання є явищами багатовимірними, змінними у часі й технологіях і тому, спонукають учених і практиків до його постійного дослідження, опису й аналізу.

Мета публікації – проаналізувати стан і тенденції розвитку дистанційного навчання як пріоритетного напрямку вищої освіти в інформаційному суспільстві.

Нагадаємо, що словосполучення "дистанційна освіта" (ДО) міцно ввійшло у світовий освітній лексикон. Протягом останніх трьох десятиліть ДО стала глобальним явищем освітньої й інформаційної культури, змінивши вигляд освіти в багатьох країнах світу.

Виникла й бурхливо розвивається ціла індустрія освітніх послуг, поєднаних загальною назвою "дистанційна освіта", яка вражає величезним числом тих, хто навчається, кількістю освітніх установ, розмірами й складністю інфраструктури, масштабами інвестицій і грошового обігу. База даних ICDL містить опис більш 850 центрів дистанційної освіти, розташованих на всіх континентах, крім Антарктиди, у яких тільки за різними програмами професійної освіти навчається приблизно дванадцять мільйонів студентів – порядку 13–14 % від загального числа студентів у світі. Розвиток дистанційної освіти визнано одним із ключових напрямків основних освітніх програм ЮНЕСКО "Освіта для всіх", "Освіта через усе життя", "Освіта без границь" і середньострокової стратегії ЮНЕСКО в 1996–2001 рр [9].

Сприяння розвитку ДО визначене як пріоритетне завдання в статті 126 Маастрихтського договору – установчого договору Європейського союзу, а авторитетний американський щотижневик *The Chronicle of Higher Education* називає рівень активності в індустрії дистанційної освіти останніх трьох років "приголомшуючим"[5].

«Дистанційна освіта – це форма навчання, рівноцінна з очною, вечірньою, заочною та екстернатом, що реалізується, в основному, за технологіями дистанційного навчання» – саме таке визначення записано в Концепції розвитку дистанційної освіти в Україні.

Однак, насамперед, із цієї причини – через багатогранність і масштабність ДО як явища, широкої різноманітності освітніх послуг і форм організації (або моделей) ДО у великих національних і міжнародних центрах дистанційної освіти – загальноприйнятого, канонічного визначення ДО не існує. За визначенням одного з фахівців у галузі ДО Д. Шела, "дистанційна освіта містить у собі примітний парадокс: вона впевнено затвердила своє існування, але не в змозі визначити, що вона така"[6]. У цьому, на перший погляд, немає нічого страшного: по-перше, взагалі не часто поняття, яке особливо стосується освіти, має загальновизнане визначення, по-друге, відсутність консенсусу відносно його визначення не перешкодило дистанційній освіті, як сказала Х. Перратон, "чудово справлятися без усякої теорії" [7].

Дійсно, наприклад, країни британської Співдружності, як, втім, і країни Європейського Союзу, що мають тривалу традицію принципово єдиного практичного розуміння дистанційної освіти, заснованої на трактуванні ДО у Відкритому

університеті Великобританії (OUUK), Університеті Південної Африки (UNISA), Заочному університеті (Fernuniversitat) у Хагені, цілком успішно просувалися й просуваються в розвитку ДО, не маючи його нормативного визначення.

Відповідно діючій Міжнародній стандартній класифікації освіти ЮНЕСКО (МСКО 1997), затвердженій Генеральною конференцією ЮНЕСКО на 29-й сесії в листопаді 1997 р., «під терміном "освіта" розуміється будь-яка цілеспрямована й систематична діяльність, що переслідує своєю метою задоволення потреб у навчанні. При цьому, під "навчанням" мається на увазі "будь-яке поліпшення в поведінці, поінформованості, знаннях, розумінні, поглядах, цінностях або навичках» (UNESCO,1997, §§ 7, 9) [8].

У Revised version II. ISCED – розширеної версії Класифікатора 1996 року, що безпосередньо передувала, як офіційного проекту, дається пояснення, що під засобами комунікації розуміються, зокрема, навчальні матеріали на різних носіях: у вигляді комп'ютерної програми, відеокасети, аудіокасети, друкованих матеріалів і т. д. (UNESCO,1996.§§ 13, 15).

Видовою відмінністю дистанційної освіти від інших форм освіти, насамперед, від очної освіти й самоосвіти, є спосіб її одержання через опосередковану інтерактивну комунікацію, водночас конкретні засоби, канали й технології такої комунікації не є характерною ознакою ДО.

На сучасному етапі індустрія освітніх послуг, що поєднуються загальною назвою "дистанційна освіта", розвивається надзвичайно швидко. Вона вражає величезним числом тих, хто навчається, кількістю освітніх установ, розмірами й складністю інфраструктури, масштабами інвестицій і грошового обігу. За результатами досліджень Ambient Insight світовий ринок освітніх послуг, що надаються через Інтернет досягає розміру у 32,1 мільярда доларів США у 2010 році, а ринок дистанційних освітніх послуг у країнах СНД зростає вдвічі швидше світового ринку цих послуг. Передбачається, що обсяг ринку дистанційного навчання у 2015 році складе 49,9 мільярда доларів США за темпами зростання 9,2 % щорічно. Особливо швидко зростає ринок ДО у таких регіонах як Азія (33,5 % річного приросту), східна Європа (23 %), Латинська Америка (19,8 %). При цьому, середні темпи приросту у світі відповідно до статистичних даних 2010 року складають 12 % [12].

Важливим для визначення ролі й місця дистанційної освіти є визначення ще одного поняття – дистанційного навчання. У наукових літературних джерелах можна зустріти різні тлумачення. Наведемо деякі з них.

Саме поняття "дистанційне навчання" було сформульоване такими вченими, як М. Томпсон, М. Мур, А. Кларк, і Д. Кіган. Кожен із цих авторів підкреслював окремий аспект цього методу. Учений, автор таких відомих наукових праць у галузі дистанційної освіти, як «Основи дистанційної освіти», «Теоретичні принципи дистанційної освіти», «Мобільне навчання – наступне покоління освіти», Десмонд Кіган поєднав більшість визначень і на цій основі сформулював такі важливі особливості й характеристики дистанційного навчання:

- розподіл викладача й учня в часі або просторі, або ж і в часі, і в просторі одночасно;
- визнання навчальним закладом: процес навчання визнається або сертифікується якою-небудь освітньою установою або організацією. Такий тип навчання відрізняється від самонавчання – власними силами, без офіційного визнання з боку навчального закладу;
- використання значної кількості технічних засобів (друкарських, аудіо- і відеозаписів або комп'ютерів), що об'єднує вчителів і учнів і забезпечує донесення змісту навчального курсу до користувача;
- використання специфічних навчальних програм і матеріалів. Навчальні програми курсів ДО звичайно перед використанням проходять попереднє тестування й апробацію фахівцями-методистами дистанційної освіти;
- двостороння комунікація, що уможливорює взаємодію учнів і тьюторів (персональних викладачів) і відрізняється від пасивного сприйняття трансльованої через мережі віщання інформації. Комунікація може бути синхронною або асинхронною;
- можливість очних зустрічей для проведення тьюторіалів (семінарів з особистим викладачем), взаємодії учнів один з одним, занять у бібліотеках, проведення лабораторних або практичних сесій;
- індустріальна організація: це означає, що під час проведення великомасштабного відкритого і дистанційного навчання має місце поділ праці, різні

завдання доручаються різним співробітникам, які разом працюють у команді розробників курсу;

- майже повна відсутність постійних навчальних груп протягом усього навчального процесу. За дистанційної освіти відбувається навчання "поодинці", що створює можливість для персональних дидактичних зустрічей [13].

Треба зазначити, що ідея навчання на відстані в принципі не є новою. Вона виникла з усвідомлення суспільством необхідності навчання без відриву від професійної діяльності більшої кількості людей і була втілена через систему заочної освіти. З 1938 р. існує Міжнародна рада із заочної освіти, яка отримала в 1982 р. нову назву – Міжнародна рада із заочної та дистанційної освіти (ІСДЕ – м. Осло, Норвегія, www.icde.org). Нові обставини (збільшення попиту на освіту) і нові можливості (комп'ютеризація, нові інформаційні технології, телекомунікації тощо) дали змогу перевести навчання на відстані на якісно інший рівень – створена дистанційна освіта (навчання). Піонером застосування дистанційного навчання (ДН) став заснований 1969 р. Відкритий університет Великобританії – навчальний заклад нового типу, світовий лідер у галузі дистанційного навчання. У 1996 році на семи його факультетах навчалось близько 215 тис. чоловік. Навчання за програмами Відкритого університету Великобританії ведеться в 21 країні світу.

У 1987 р. було засновано Європейську асоціацію університетів з дистанційного навчання, яка в подальшому переросла в Європейський відкритий університет, до його складу входять 17 членів-організаторів з 15 країн. На сьогодні дистанційне навчання у вищих навчальних закладах Європи стало повсякденною практикою. Найбільш відомими в галузі відкритої дистанційної освіти стали такі вищі навчальні заклади: Національний університет дистанційної освіти, Іспанія (Universidad Nacional de Education a Dictancia, Spain, www.uned.es), Відкритий університет Нідерландів (Open University of the Netherlands, www.ouh.nl), Центр відкритого навчання, Іспанія (Cento de Ensenanza a Distancia, Spain, www.ceac.com), Дистанційний університет Хагена, Німеччина та ін.

На порталі «Дистанційне навчання в мережі» Глена Хойла (<http://www.hoyle.com/distance/portals.html>) – експерта з питань дистанційного навчання – можна знайти якісну інформацію з питань ДН у системі середньої, вищої і післядипломної освіти. Важливим і зручним для аналітичних досліджень є те, що на

порталі розміщені посилання на сайти світових центрів дистанційного навчання, а також анонси спеціалізованих навчальних програм й огляди новин у галузі дистанційної освіти.

Європейські підходи до проблем дистанційного навчання, як і американські, в основному прагматичні, але відрізняються від останніх більш глибокою розробкою дидактичних аспектів. Саме завдяки цьому великою популярністю у світі користується Міжнародна школа бізнесу Відкритого університету Великобританії, яка має філії в багатьох країнах світу, у тому числі в Росії – “ЛИНК” (Міжнародна школа бізнесу). На основі міжурядових угод “ЛИНК” отримав ексклюзивне право на дистанційне навчання за програмами Відкритого університету Великобританії на території Росії і СНД. “ЛИНК” має близько 100 філій, у тому числі три в Україні: м. Київ, м. Одеса, м. Кам’янець-Подільський. В українських філіях навчання ведеться на рівнях професійного сертифіката і диплому в галузі менеджменту. Навчання платне, кожний з курсів передбачає виконання студентами 3–5 домашніх завдань, участь у 4-х тьюторіалах і в одній “недільній” школі, складання письмового іспиту. Послідовність вивчення курсів – за вибором студента. З моменту зарахування на навчання абітурієнт є студентом відкритого університету Великобританії. За умови виконання навчального плану і складання письмових іспитів студенту вручаються документи про освіту (сертифікат або диплом) за зразком, прийнятим у Великобританії. Навчання проводиться переважно за “кейс”-технологією дистанційного навчання. Кожному студенту видається в постійне користування кейс із навчальною літературою, програмно-методичним забезпеченням, довідниками, компакт-дисками, аудіо- і відеокасетами. Вимоги до рівня, обсягу і якості знань і вмінь випускників ставляться відповідно до Британських професійних стандартів компетентності менеджера.

Характеризуючи стан дистанційного навчання в Україні, необхідно зазначити, що в цьому напрямі можна спостерігати позитивну динаміку. Так, наказом Міністра освіти і науки України № 293 від 07.07.2000 р. було створено структурний підрозділ Національного технічного університету “Київський політехнічний інститут” – Український центр дистанційної освіти (УЦДО), головною метою діяльності якого є створення системи дистанційної освіти України відповідно до завдань Національної програми інформатизації. Основними

завданнями УЦДО є: розробка концепції дистанційної освіти в Україні; розробка проектів нормативно-правової бази функціонування дистанційної освіти; розробка й апробація засобів навчально-методичного забезпечення дистанційної освіти; розробка механізму узгодження координованих дій вищих навчальних закладів і установ у межах експериментальної роботи щодо розгортання і створення системи дистанційної освіти в Україні; розробка проектів щодо стандартів на системи, методи і засоби дистанційної освіти в Україні; проведення експериментальної роботи з оцінювання організації дистанційної освіти і засобів навчально-методичного забезпечення; розробка, використання і розповсюдження дистанційних курсів; організація і здійснення навчального процесу за дистанційною формою; організація дистанційного тестування відповідно до міжнародних вимог і стандартів; підготовка фахівців у галузі дистанційної освіти: тьюторів, викладачів, адміністраторів, розробників курсів тощо. Фахівцями УЦДО розроблено концепцію розвитку дистанційної освіти України, визначено основні задачі і напрямки її реалізації; запропонована організаційна структура системи.

Однак, організації дієвої системи дистанційного навчання в Україні заважає низка об'єктивних факторів, а саме:

- недорозвинута мережа Internet, провайдерські послуги в Україні надають більш ніж 270 фірм, однак, близько половини їх знаходиться в м. Києві. За кількістю комп'ютерів, які мають вихід в Інтернет, наша країна відстає від економічно розвинутих країни десь у 100 разів (за показниками 2005 року);
- насиченість шкіл України комп'ютерними класами не перевищує 30 % (близько 7,8 тис. шкіл), з яких, як було зазначено вище, до 85 % не відповідають сучасним вимогам. Кількість телекомунікаційних вузлів, підключених до мережі Internet, становить: в університетах – 57 (85 %); в академіях – 26 (60 %); в інститутах – 21 (35 %) [10].

І хоча статистичні дані наведені шестирічної давності, ситуація на теперішній час суттєво не змінилась. Значне відставання України від країн зарубіжжя з питань дистанційного навчання, яке зумовлене об'єктивними і суб'єктивними причинами, стримує розвиток вітчизняної освіти, уповільнює темпи її входження у світовий освітній простір як рівноправного партнера.

Для подальшого розвитку ринку освітніх послуг, вирішення низки соціальних проблем, реального впровадження дистанційного навчання у вітчизняну освіту необхідно реалізувати якнайшвидше всі завдання, які прописані в Положенні про дистанційну освіту, а саме:

- осмислення на державному рівні, органами управління освітою, керівництвом і професорсько-викладацьким складом навчальних закладів, широкими педагогічними спільнотами доцільності й об'єктивної необхідності і можливості впровадження дистанційного навчання у вітчизняну освіту;
- створення науково обґрунтованої системи освіти й умов, що забезпечать її стійке функціонування і подальший розвиток, використовуючи існуючі і створені телекомунікаційні мережі (УРАН, Корпоративна мережа державного управління, міністерств і відомств тощо), доцільно, насамперед, прискореними темпами формувати у Web-середовищі систематизований вітчизняний освітній простір як інформаційну основу розгортання повномасштабної системи дистанційної освіти;
- з урахуванням нових функцій викладача й особливостей навчання в системі дистанційної освіти забезпечити підготовку і підвищення кваліфікації педагогічних кадрів для дистанційного навчання, насамперед у галузі застосування в навчанні телекомунікаційних мереж та інформаційних технологій [11].

Висновки. В Україні на сьогоднішній день є десятки освітніх установ, які реалізують технології дистанційного навчання. До таких, у першу чергу, належать Національний технічний державний університет «КПІ», Національна академія державного управління при Президентові України, Національний технічний університет «ХПІ», Національний університет біоресурсів і природокористування України, Львівський національний університеті "Львівська Політехніка", Донецький національний університет, Вінницького національного технічного університету, Києво-Могилянська академія та інші. Вищими навчальними закладами накопичено величезний досвід у сфері організації, проведення, методичного забезпечення дистанційного навчання.

Однак, незважаючи на це, у нашій країні не має відповідних програм загальнодержавного і регіонального рівнів, а недостатній рівень комп'ютеризації суспільства і системи освіти зокрема, низьке освоєння навчальними закладами мережевих інформаційних технологій, несформованість національного освітнього

простору у Web-середовищі та ін. не дають змоги в даний час реалізувати значні потенційні можливості дистанційного навчання.

Тому, серед завдань, які стоять перед системою вищої освіти України, на перший план виходять ті, які стосуються організації сучасної системи саме дистанційного навчання, його нормативно-правового, кадрового та фінансового забезпечення, формулювання і наукове обґрунтування стратегії дистанційної освіти в цілому та вищої зокрема.

Список використаних джерел

1. *Стефаненко П. В.* Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі : дис... д-ра нау : 13.00.04. – 2003.
2. *Стефаненко П. В.* Дистанционное обучение в высшей школ : монографія / П. В. Стефаненко. – Донецк : ДонНТУ, 2002. – 400 с.
3. *Шуневич Б. І.* Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – К. : Інститут вищої освіти АПН України, 2008,
4. *Шуневич Б. І.* Дистанційне навчання в системі вищої освіти Європи та Північної Америки : монографія. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – 365 с.
5. The Chronicle of Higher Education, April 9, 1999, A27.
6. *Shale, D. G.* Toward a reconceptualization of distance education / The American journal of distance education, 1988 2(3), pp. 25–35.
7. *Perraton, H.* A theory for distance education / in Sewart, D., Keegan, D. and Holmberg, B. (eds) Distance Education: International Perspectives, London and New York, Routledge, pp. 34–45, 1984.
8. *Андреев А. А.* Дистанционное обучение: сущность, технология, организация / А. А. Андреев, В. И. Солдаткин. – М., 1999. – 196 с.
9. The international centre for distance learning [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www-icdl.open.ac.uk>. – Назва з екрана.
10. Дистанційна освіта в сучасній освітній діяльності / Освітній портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/articles/30.html>. – Назва з екрана.

11. Про затвердження Положення про дистанційне навчання. Наказ МОН України від 21.01.2004 №40 //Урядовий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0464-04>. – Назва з екрана.

12. The Worldwide Market for Self-paced eLearning Products and Services: 2010-2015 Forecast and Analysis. Ambient_Insight [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ambientinsight.com/>. – Назва з екрана.

13. Foundations of distance education. Desmond Keegan. – 2nd.ed., 1990., London, p. 215 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.osvita.org.ua/distance/intro/>. – Назва з екрана.

ДИСТАНЦИОННОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК ПРИОРИТЕТНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Майборода Елена Викторовна, кандидат педагогических наук, директор Института дистанционного обучения Открытого международного университета развития человека «Украина», г. Киев, e-mail: elenamay@hotmail.com

Аннотация

В статье рассматриваются состояние и тенденции развития дистанционного образования в мире и Украине, определено основное видовое отличие дистанционного образования от других форм обучения, а также анализируется мировой рынок образовательных услуг, которые предоставляются через Интернет. Показаны важные особенности и характеристики дистанционного обучения, примеры его организации в высших учебных заведениях, а также статистические данные по развитию дистанционного обучения в нашей стране. Очерчены основные проблемные моменты на пути развития системы дистанционного образования в Украине и факторы, которые тормозят развитие такой перспективной формы обучения.

Ключевые слова: информационная среда, дистанционное образование, дистанционное обучение, открытое образование, Web-среда.

DISTANCE EDUCATION AS A PRIORITY DIRECTION IN POST SECONDARY EDUCATION

Olena V. Maiboroda, Ph.D. (pedagogical sciences), Director of the Institute of Distance Education of the Open International University of Human Development "Ukraine", Kyiv, e-mail: elenamay@hotmail.com

Resume

This article contains information regarding the state and tendencies of the distance education development in the world and in Ukraine, identifies the main specific distinction between distance education and other types of education and analyses world market of educational services that are offered through the Internet. Important peculiarities and characteristics of the distance education, examples of its organization in high school institutions, as well as statistic data on the development of distance education in our country are included. The important problematic points in the process of the distance learning system development in Ukraine as well as the factors, which hamper the progress of such a promising form of education, are depicted.

Keywords: information environment, distance education, distance learning, open education, Web-environment.

Матеріал надійшов до редакції 04.04.2011 р.